

végel lászló

o poeziji ota tolnaia
i ištvana domonkoša

LEVO OD RAJA

Život nam u velikoj meri određuju i takve činjenice za koje mi sami — nismo krivi. Znamo, međutim, da nas globalna presuda istorije ne može osloboditi. U suštini, i mi postajemo grešni. Kada budu govorili o ovom našem dobu, kratke beleške će biti jedini trag naše nevinosti. A ovakva nevinost je ogavna. Nismo odgovorni za to što potpis jednog fudbalera vredi više nego životni rad jednog rudara, nismo odgovorni za nezaposlenost, za nepravde, za sve veći broj prosjaka, za slučaj Ranković. Ali, u krajnjem slučaju, čovek odgovara i za ono što nije učinio i zbog toga gore navedene stvari su uzrok krize moje savesti; savest mi je nemirna i od toga pobeći ne mogu; svi mi u sebi nosimo greh mada smo nevini.

Ali, koga boli glava zbog nemirne savesti?

Čini mi se: danas postoji jedna *globalna konsolidacija*, koja ima za cilj da sačuva *prividnu nevinost*, da eventualno ne bi došlo do sudbinske zaprepašćenosti zbog toga što smo svi krivi i grešni.

Najjače orude prividnosti su činjenice, tj. takozvana prividna, objektivna snaga činjenica. Činjenice su čuvari *status quo*. Od činjenica nikada ne možemo očekivati odluke, one u sebi nikada ne sadrže revolucionarnu misao; nema ni jedne činjenice na svetu koja bi sebe da prevaziđe, jer suština joj je baš u nepromenljivosti. Stvarnost joj nalaže da povuče razumne granice revolucionarnim mislima, da upozori ljude na trezvenost i promišljenost; činjenice zahtevaju od nas lojalnost, svuda i u svako doba. A lojalnost činjenicama prostog bitisanja znači potpuni, najstrašnji i najodvratniji pad jedinke koji se može zamisliti, jer čovek ne mobilizuje time sopstvenu duhovnu i intelektualnu strukturu, već snagom činjenica gradi dinamičnu strukturu. To znači da svet jedinke postaje pust, duhovno siromašan i imun na sve, što je više od svakodnevnog bitisanja; i ne samo da postaje imun, nego smatra smešnim, katkad čak i mrzi sve ono što je „više“. Svakodnevna stvarnost zahteva drugačije ukrase: nagomilavanje predmeta, činjenicu bogatog.

obilnog života, njen uticaj itd. Istovremeno smo i svesni te jurnjave koja želi da stvori takav život. Nagomilavanje materijalnih dobara teče religioznom revnošću, a parola „Bogatimo se, gospodo!“ objašnjava nam svako sredstvo i svaki cilj.

Sve bi to bilo za nas samo obična storija da se, paralelno sa ovim i, delimično, kao reakcija na ovo, nije rodilo jedno drugačije osećanje sveta, fenomen moderne, nove romantike, čija romantičnost leži baš u priželjkivanju romantike. Naravno, nije tu reč o već otrcanoj romantici. Bilo je toga dosta i do danas, prema tome, nije nova sa svojim gestom davne prošlosti, po kojoj smo „u ratu bili svi jednaki...“ Ovakva romantika još nije nestala, ali, na našu veliku radost, polako nestaje, jer stare ideje nije uspela aktualizirati. Ali, čovek se menja, čak i onda, kada je reč o najvišim ciljevima. Staviše, može se reći da ova stara romantika stvara vrlo elastične kompromise sa novim, pozitivističkim osećanjem sveta kada mora da se suprotstavi idealima nove romantike. Ideale stare romantike prihvatio je i pozitivistički duh, ali ih je toliko udaljio od nas, kao nefunkcionalne, da je više i ne vidimo; i ne možemo je videti, jer su rezervisani samo za praznične dane, kada učmalni duh valja okupati u svetotvodici, kada činjenicama valja obezbediti mističnu pozadinu.

Duša nam vapije za svetom gde nije sve uređeno, gde je jedinka u znatnoj meri slobodnija nasuprot činjenica i gde razlika između običnih i prazničnih dana nije ovako veštački i oštro izdiferencirana. To jest, želeli bismo da aktualiziramo revolucionarne ideale, u čijem smislu humanitarni razvoj postaje pitanje svakodnevnice i toliko je prisutan u njoj da svakom činjenicom upravlja misao, negovana u nama samima. A najvažnije je da se naša svakodnevna delatnost ne suprotstavlja jedinom plodnom cilju; naprotiv, neka začne u duhu naše prakse i ideala. Jer, naše svakodnevnice su odavno razapele i razrušile suprotnosti ideje i prakse. Često sam bio primoran da izvršim zadatke koji su bili u suprotnosti čak i sa oficijelnim revolucionarnim idejama, a sve su tu opravdavali baš u ime istih revolucionarnih ideja. Morao sam obarati pogled i pred takvim ljudima koji su se blatom bacali i gazili moje najintimnije ideale. Kao na ivici provalije, vrtelo mi se u glavi pred cinizmom. Jer, uhodani sistem suprotnosti ideje i prakse rađa cinizam. I taj ravnodušni cinizam često je značio za moju generaciju onu sudbinsku provaliju, gde ljudska duša propada. Pomislilo samo na „akademske prostitutice“, koja u sebi krije prodaju budućih akademskih građana, buduće inteligencije, ili bar velike većine njih, ljudima koji nemaju škole, zato da bi bolje živeli, zbog karijere ili zbog same egzistencije. Verovatno je da prodaju tela, sve masovnije (na osnovu hrabrijih članaka u dnevnoj štampi), uslovljava prethodna duhovna prostitucija, koja u slučaju inteligencije ima za osnov cinizam, a nikako primitivizam. Video sam neke najbolje pojedince moje generacije kako tonu u nepreglednom kompromisu, u ime nužnosti, slepih činjenica, zalagaja belog hleba.

Žudnja nove romantike — koju u novije vreme osećam u duhovima sferama i najočiglednije vidim u ovim pesmama — ima za cilj da revolucionaran čovek ponovo uspostavi jedinstvo sa sobom, barem ono minimalno, koje je pozitivističko osećanje sveta rastrglo. I možda bi nas baš to dovelo bliže ostvarenju marksističke revolucionarne logike u privatnom životu. Jer, mislim da se Lukač Đerd (Lukács György) tačno izrazio kada je rekao: „Marksov pojam stvarnosti nije adekvatan realno datum, slučajnostima i eventualnostima punom pojmu obične stvarnosti“. Znači, suština romantične čežnje je da jedinka svojom revolucionarnom logikom prevaziđe realnu, običnu stvarnost.

Pogrešno je, međutim, misliti da se ova namera može nevino ostvariti. U našem vremenu nikada nisam osećao nevinost. Život nas permanentno gura u greh i kompromise. Nevinost je, prema tome, izmišljena. Nužan momenat namere je želja da se ostvari, inače bi ostala na zakržljaloj razini „lepe“ i „uži-

vane“ romantične mašte. Svaka revolucija je romantična. I ova namera je baš zato romantična što želi da se ostvari, da pobegne od svoje teorijske karakteristike, što hoće da postane život, a ne njegova senka. Ali ne živimo u vremenu kada ostvarenje ostaje čisto. Ne živeti u takvom vremenu, to znači da duhovna borba, suprotno oružanoj revolucionarnoj borbi, ne poznaje samo pitanja „ili — ili“, ma koliko to želela. A najjača snaga oružane revolucionarne borbe je u nadi da će se ideali njenih boraca već sutra ostvariti, sutra sigurno... Da ideja nije ovako tempirana, teško bi se oglasilo oružje u rukama boraca. Čovek, koji žrtvuje život nema vremena za dugoročno ostvarivanje utopije; to može samo onaj koji je, istina, optimist, ali je kukavica da reskira život.

Duhovna pobuna, revolucija duha, ne može računati sa ovako zaoštrenom situacijom, mada je njen osnovni model — oružana revolucija. Jer, nemoguće je i u potpunosti je suprotnosti da se revolucionarna logika javlja periodično. Revolucionarna logika živi, i danas živi, samo ne u oružanom obliku, jer veoma mali broj ljudskih problema se rešava snagom oružja. Tajna rešenja ostalih problema je u tome u kolikoj meri duhovna borba ostaje verna logici revolucionarne borbe, u kolikoj meri je jedinstvena sa njom i na koji način.

Mislim da je ovo najsavremeniji elemenat našeg pitanja, situacije, opredeljenja. I sa ovog aspekta, pitanje: „Stvarno, šta će biti sa nama?“ pokazuje gde je, u stvari, dinamič duhovne borbe.

Svaka duhovna borba koja pošteno i bez kompromisa (jer, duhovna borba ne trpi kompromise) priznaje da joj je cilj radikalna promena na polju življenja života, nužno je izložena opasnostima, jer po svaku cenu žele da je kompromituju. Duhovnu borbu, u prvom redu, želi da kompromituje na svetu činjenica bazirano pozitivističko shvatanje sveta, na taj način što je odbacuje kao nepotrebnu. A obeležiti nešto kao nepotrebno, znači smatrati ga ličnom budalaštinom, manijom ili donkihotstvom. Duhovna borba zašto stvara sudbinu genicila. I, ako posmatramo našu svakodnevnicu, videćemo koliko je ova naša konstatacija pitoma i blaga, jer ne samo što duhovnu borbu smatraju suvišnom, nego čak i pasivno postojanje duha. Pomislilo samo na delatnost duhovnih čuvara i menadžera! Odlučuju o tome šta jeste, a šta nije za „socijalistički narod“ i, u svom strahu od duhovnosti, snabdeavaju narod najsumnjavijim, najnečovečnijim, „opijajućim“ artiklima. Ovaj primer očito govori i upozorava nas da po-

zitivistička kontemplacija o životu želi duhovnu borbu zatvoriti u neku vrstu rezervata, želi izolovati je od životnog elementa — od vremena u kome živimo. Na žalost, duh često i privhata to.

U slučaju da pobunjeni duh odbije ovaj predlog, da ne želi rezervat, onda govori na način lugalice, izbeglice, jer, sve dok nema svog životnog elementa, nema ni domovine. I tada je položaj pobunjenog duha komičan i tragičan u isti mah. Njegov život ne određuje samo blizina rezervata, iz kojeg ne može u celosti da se izvuče, nego i kompleks činjenica pozitivističke kontemplacije o životu, njegov r a j. Posmatrano iz rezervata, čini se suvišnom svaka duhovna borba, jer se uvek završava potpunim porazom samog stvaraoca, a posmatrano sa stanovišta činjenica, pobuna duha je potpuno besciljna, jer, kako se tvrdi, nemo osnove, činjenica. Naša romantika je složena, posmatrana sa ove strane — groteskni apsurd. Na žalost, moramo prihvatiti obe strane, ne samo zato što mi sami ne možemo da se u celosti izvučemo od njenih uticaja, nego zato, što su i one sastavni deo našega vremena. Nismo merodavni da govorimo savremenima o nečemu u čemu oni sami nisu učesnici.

Ali, istovremeno, ova romantična pobuna omogućava da se ni jedan elemenat ne apsolutizira. Duhu je potrebna sloboda, a ne apsolutnost, zato ni jednom načelu ne ostaje veran. A u našem slučaju to i nije teško postići; već smo napomenuli da smo osuđeni na lutanje, i naš duh, odvojen od životnog elementa, nema u stvari domovine.

Romantika! Koliko bogatstva, kakvo rasipanje! Dobar deo života nam prođe da u okviru jedne situacije tražimo mogućnost ostvarenja velike akcije u skladu sa našim idealima i pokušavamo stvoriti totalitet onih ideja koje će biti u skladu sa našom akcijom. Živimo život detaljista, ali duši nam je poznat svaki budući korak, reč, pesma, forma, čin. „Cista“ duhovnost rezervata, tj. na činjenicama bazirana pozitivistička kontemplacija o svetu, još uvek navodi da se traženja puteva završavaju porazom. Međutim, ni jedno se ne završava potpunim porazom, jer radaju se veličanstvene naricaljke poraza, mehanizmi i duhovne mape tumanaranja, pouke bezanja, lutanja, jer, kao i svaka akcija, i ova je počela zaverom.

Ove pesme, međutim, donose draž već poznatih predela, sa kojima duh slobodnije može da razgovara.

maj 1968.

Preveo: Viktor KOVAČ